

**Προσπάθεια αναγωγής της κυπριακής διαλέκτου σε γλώσσα;
Γλωσσολογική εργασία, ιδεολογικό υπόβαθρο, κοινωνικές συνέπειες**
του Γεωργίου Α. Ξενή
Αναπληρωτή Καθηγητή στο Παν/μιο Κύπρου

Σύνοψη: Η αναγωγή μιας διαλέκτου σε γλώσσα – ορθότερα, σε επίσημη ποικιλία – είναι μια διαδικασία που έχει εφαρμοστεί πολλές φορές στην πρόσφατη ανθρώπινη ιστορία. Απαιτεί πολιτική απόφαση και συνδέεται συνήθως με την ανάπτυξη μιας νέας εθνικής ταυτότητας. Η ίδια η διαδικασία περιλαμβάνει τον ¹ λεγόμενο γλωσσικό σχεδιασμό (language planning), δηλαδή μια σειρά από πρακτικές γλωσσολογικές και φιλολογικές ενέργειες που αφορούν σε πολλούς τομείς: σύνταξη γραμματικών, συντακτικών, λεξικών, εισαγωγή στο εκπαιδευτικό σύστημα, καλλιέργεια θετικών κοινωνικών στάσεων κτλ. Στην παρούσα ανακοίνωση εξετάζεται το φαινόμενο αυτό σε σχέση με την κυπριακή διάλεκτο, ερευνώνται οι ιδεολογικές παράμετροι που το καθορίζουν, προβλέπονται οι αρνητικές κοινωνικές συνέπειες που θα προκύψουν σε περίπτωση ανάδειξης της κυπριακής διαλέκτου σε γλώσσα, και διατυπώνεται μια εισήγηση προς τους γλωσσολόγους που εμπλέκονται στον άτυπο (λόγω ανυπαρξίας πολιτικής απόφασης) γλωσσικό σχεδιασμό.

1. Η γλωσσική κατάσταση στην Κύπρο σήμερα είναι δίμορφη

Για να περιγράψουμε τη γλωσσική μας κατάσταση σήμερα στην Κύπρο μπορούμε να μεταχειριστούμε τον όρο *diglossia* του Αμερικανού γλωσσολόγου Ferguson² και να πούμε ότι η γλωσσική κοινότητα της Κύπρου είναι δίμορφη.³ Για να καλύψουμε δηλαδή τις γλωσσικές μας ανάγκες οι Έλληνες της Κύπρου χρησιμοποιούμε δύο μορφές της ελληνικής γλώσσας, όχι μόνο μία: την κυπριακή διάλεκτο και τη νεοελληνική κοινή.

Αυτές οι δύο μορφές εκμανθάνονται με διαφορετικό τρόπο και έχουν διαφορετικούς τομείς χρήσεως. Ως προς τις μεθόδους εκμάθησης, η κυπριακή διάλεκτος είναι συνήθως μητροδίδακτη και φυσικώς κατακτημένη. Η νεοελληνική κοινή αφ' ετέρου διδάσκεται κυρίως από το εκπαιδευτικό σύστημα. Όμως και πριν ακόμη φοιτήσει κανείς στο σχολείο, έχει ήδη πολλά ακούσματα νεοελληνικής κοινής, προερχόμενα λ.χ. από το οικογενειακό και συγγενικό του περιβάλλον, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Μάλιστα κατά τα τελευταία χρόνια με τη μόνιμη εγκατάσταση στο νησί μας πολλών Ελλαδιτών έχουν αυξηθεί σημαντικά τα ακούσματα νεοελληνικής κοινής στην κοινωνία της Κύπρου και στο εκπαιδευτικό της σύστημα.

2. Τομείς χρήσεως κυπριακής διαλέκτου και νεοελληνικής κοινής

¹ Κατά τη χρήση του τελικού *ν* δεν ακολουθώ όλες τις συμβάσεις που καθιέρωσε η σχετική διδασκαλία του Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

² Ο όρος 'diglossia' σημαίνει «χρήση δύο διαφορετικών μορφών της ίδιας γλώσσας» και έτσι είναι καλό να αποδίδεται ως «γλωσσική διμορφία» και όχι ως «διγλωσσία». Ο τελευταίος όρος ερμηνεύεται συνήθως από τους φυσικούς ομιλητές της ελληνικής ως «χρήση δύο διαφορετικών γλωσσών».

³ Άλλοι μελετητές χρησιμοποιούν την έννοια του «γλωσσικού συνεχούς», για να περιγράψουν τη γλωσσική κατάσταση της Κύπρου.

Ως προς τους τομείς χρήσεως, η μεν κυπριακή διάλεκτος, ακριβώς επειδή είναι η μορφή την οποία κατακτούμε ήδη από το σπίτι μας και είναι συνδεδεμένη με οικεία περιβάλλοντα, χρησιμοποιείται στον ιδιωτικό χώρο και σε τομείς που έχουν χαρακτηριστικά ιδιωτικού χώρου, λ.χ. στις ανεπίσημες και καθημερινές περιστάσεις της αυθόρμητης και προφορικής επικοινωνίας. Όσον αφορά στο πεδίο του γραπτού λόγου, η διάλεκτος έχει ισχνότατη παρουσία: λ.χ. δεν εμφανίζεται ποτέ λ.χ. στην επιστήμη, τη διοίκηση και τη νομοθεσία, και το γεγονός αυτό ευθύνεται για το ότι η διάλεκτός μας, όπως εξάλλου και οι άλλες διάλεκτοι της ελληνικής, δεν διαθέτει *επίσημο* σύστημα γραφής ούτε σταθερές ορθογραφικές συμβάσεις. Βέβαια η διάλεκτος έχει μια σχετική παρουσία σε ένα είδος γραπτού λόγου, τη λογοτεχνία, αλλά αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το ότι η λογοτεχνία διαθέτει έντονη βιωματικότητα και ως τούτου προσομοιάζει προς τον λόγο του ιδιωτικού χώρου.

Από την άλλη πλευρά, η νεοελληνική κοινή είναι η μορφή ελληνικής γλώσσας, την οποία η Κυπριακή Δημοκρατία θεωρεί *επίσημη*. Εφαρμόζεται επομένως σε όλες τις λειτουργίες και τα πεδία του κράτους, λ.χ. στην εκπαίδευση, τη διοίκηση, τη νομοθεσία, τα δικαστήρια κτλ. Στην εκπαίδευση ειδικότερα, όπως ανέφερα προηγουμένως, η νεοελληνική κοινή, ως πρότυπη και επίσημη ποικιλία, είναι ο *μοναδικός στόχος* και παράλληλα το *μοναδικό μέσο* του εγγραμματοτισμού. Όμως η νεοελληνική κοινή είναι συνδεδεμένη όχι μόνο με το κράτος αλλά ευρύτερα με τον δημόσιο και/ή επίσημο χώρο. Έτσι έχει κυρίαρχη θέση στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο, στις πιο επίσημες μορφές του προφορικού λόγου ή στα λογιότερα υφολογικά επίπεδά του.⁴ Τέλος η νεοελληνική κοινή είναι το κατ' εξοχήν όργανο του γραπτού λόγου σε όλες τις εκφάνσεις του, επίσημες αλλά και ανεπίσημες.

Γενικά, η νεοελληνική κοινή είναι μια πλήρως ανεπτυγμένη γλωσσική μορφή, η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για όλες ανεξαιρέτως τις χρήσεις και τις λειτουργίες που επιτελεί μια γλώσσα. Ωστόσο οι Έλληνες της Κύπρου κάποιες από τις χρήσεις αυτές (τις ανεπίσημες, τις προφορικές κτλ) τις κρατούμε για τη διάλεκτό μας. Ως αποτέλεσμα τούτου είμαστε γλωσσικά δισυπόστατοι (diglossic).

3. Ενίσχυση της κυπριακής διαλέκτου εις βάρος της κοινής

Ο κυπριακός ελληνισμός στη συντριπτική του πλειονότητα τηρεί την ανωτέρω κατανομή «ζωνών ευθύνης» μεταξύ διαλέκτου και κοινής και έτσι κατορθώνει να διατηρεί και τις δύο μορφές. Ωστόσο ορισμένοι κύκλοι στην κοινωνία –και σκέπτομαι για παράδειγμα τους Νεοκυπρίους– ευνοούν την προώθηση της κυπριακής εις βάρος της κοινής, και τούτο για ιδεολογικούς λόγους που θα αναλύσουμε εν συνεχεία.

Μεταβαίνοντας τώρα από την κοινωνία στον ακαδημαϊκό χώρο, κάποιοι συνάδελφοι γλωσσολόγοι αντί να *περιγράφουν* και να *ερμηνεύουν* τη γλωσσική κατάσταση, όπως απαιτεί η επιστήμη της γλωσσολογίας,

⁴ Πρέπει δε να επαναλάβουμε ότι η χρήση της κοινής στον προφορικό λόγο στην Κύπρο έχει αυξηθεί προσφάτως και έχει εισχωρήσει και σε πεδία ανεπίσημης και φιλικής συνομιλίας. Αυτό οφείλεται στο ότι οι Κύπριοι πολλές φορές έχουν ως συνομιλητές τους Έλληνες της μητροπολιτικής Ελλάδος, οι οποίοι έχουν έλθει τα τελευταία χρόνια στην Κύπρο για μόνιμη εγκατάσταση.

προσπαθούν να *ρυθμίσουν* τη γλωσσική κατάσταση της Κύπρου υπέρ της διαλέκτου και εις βάρος της κοινής. Ρύθμιση λ.χ. είναι η περίπτωση κατά την οποία ορισμένοι γλωσσολόγοι συνειδητά εισάγουν τη διάλεκτο σε τομείς για τους οποίους η γλωσσική κοινότητα χρησιμοποιεί την κοινή, συνειδητά αναθέτουν στη διάλεκτο επικοινωνιακούς ρόλους για τους οποίους είναι υπεύθυνη η κοινή. Θα σας δώσω δύο παραδείγματα:

(α) Ξεκινώ με ένα περιστατικό από την προσωπική μου εμπειρία. Κάποιος γλωσσολόγος που ειδικεύτηκε σε θέματα κυπριακής διαλέκτου, σε πρόσφατη ηλεκτρονική αλληλογραφία μεταξύ μας, συστηματικά συνέτασσε τα κείμενά του στην κυπριακή διάλεκτο και όχι στην κοινή. Το συζητούμενο θέμα ήταν επιστημονικό και ο βαθμός οικειότητας μεταξύ μας περιορισμένος, γεγονός που αντικατοπτριζόταν και στο ότι ο εν λόγω γλωσσολόγος μεταχειριζόταν τον πληθυντικό ευγενείας. Και ασφαλώς επρόκειτο για γραπτό λόγο. Αυτές οι τρεις παράμετροι (επιστημονικό θέμα, έλλειψη οικειότητας μεταξύ των αλληλογραφούντων και γραπτός λόγος) υπό κανονικές συνθήκες συνθέτουν ένα επικοινωνιακό πλαίσιο, το οποίο, όπως περιεγράφη στη δεύτερη ενότητα ανωτέρω, είναι κατάλληλο για χρήση της κοινής. Και όμως ο γλωσσολόγος αυτός, αν και γνωρίζει πολύ καλά την κοινή, χρησιμοποιούσε σκοπίμως τη διάλεκτο.

(β) Το δεύτερο παράδειγμα το αντλώ από την εφημερίδα *City Free Press* της 15^{ης} Φεβρουαρίου 2012.⁵ Είναι επίσης γραμμένο από γλωσσολόγο, τον Σ. Τσολακίδη, του Πανεπιστημίου *Frederick*. Να διαβάσουμε πρώτα ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα, για να αντιληφθούμε το γλωσσικό στυλ του κειμένου (το οποίο –σημειωτέον– είναι πανομοιότυπο με το γλωσσικό στυλ που χρησιμοποιούσε ο προηγούμενος γλωσσολόγος κατά τη μεταξύ μας αλληλογραφία):

«Μέσα-μέσα παρουσιάζονται απόψεις για το γλωσσικόν **έλλειμμα των Κυπριών, μίσση** μου γιατί τα σύγχρονα κυπριακά **εν** μια εκφραστικά περιορισμένη ντοπιολαλιά. Όμως, το **θέμαν ένι** πόσον γενικά **τζαι** απόλυτα **εν** τα πιο πάνω. Παντού **τζαι** πάντα σε **ούλλες τες** σχολικές τάξεις **τζαι** σε **ούλλες** τες κοινωνίες **έσσει** **σσειρότερους τζαι καλλύτερους** μαθητές».

Κατ' αρχάς το ότι ένας γλωσσολόγος χρησιμοποιεί την πιο πάνω γλωσσική μορφή, τη διάλεκτο, προκειμένου να διατυπώσει γραπτό επιστημονικό λόγο είναι από μόνο του αποκαλυπτικό μιας προσωπικής τοποθέτησης, που στέλνει ανάλογα μηνύματα στους αποδέκτες του κειμένου, οι οποίοι – πρέπει να λεχθεί – είναι νεαρά άτομα.

Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει το κομμάτι του άρθρου που αναφέρεται στη χρήση της διαλέκτου στον γραπτό λόγο, ο οποίος παραδοσιακά, όπως ελέχθη, ανήκει στη νεοελληνική κοινή:

⁵ Τσολακίδης Σ. και Λοϊζίδου-Ιερίδου Ν. 2012. «Ομιλείτε ελληνικά;», εφημερίδα *City Free Press*, 15.2.2012 (αρ. 295), σελ. 12-4. Ηλεκτρονική έκδοση: http://issuu.com/cityfreepresscy/docs/city_295_full_pdf

«Σχετικά με τα γραπτά Κυπριακά λλίων πολλά ούλλοι θυμούμαστε τα διαλεκτικά κείμενα της κυπριακής **λογοτεχνίας** που εθκιαβάζαμεν στο Κυπριακό Ανθολόγιο. Κάτι που ίσως ένενεν τόσοσν γνωστόν, εν ότι η επάρκεια των Κυπριακών εδοκιμάστηκε με επιτυχίαν τζαι σε νομικά κείμενα, πιο συγκεκριμένα στις Ασσίζες του 14^{ου} αι.... Σήμερα αν θέλει κάποιος να γράψει κυπριακά...».

Το σημείο που υπογράμμισα αναδεικνύεται και στην εφημερίδα τυπογραφικά, καθώς ο συγγραφέας το χρωμάτισε κόκκινο. Ο Τσολακίδης αναφέρεται στη μεταχείριση της διαλέκτου στον γραπτό λόγο. Εν πρώτοις αναφέρει τη χρήση της στη λογοτεχνία. Αυτό δεν είναι σπάνιο για το λόγο που εξηγήσαμε ανωτέρω. Συνεχίζει όμως σχολιάζοντας τη χρήση της διαλέκτου σε ένα κατ' εξοχήν επίσημο, μη βιωματικό, πεδίο γραπτού λόγου, τη νομοθεσία στις Ασσίζες του 14^{ου} αι. Το υπονοούμενο ίσως είναι: αφού το πείραμα εισαγωγής της κυπριακής στη νομοθεσία γνώρισε επιτυχία τον 14^ο αιώνα, είναι πολύ πιθανόν, αν επαναληφθεί και σήμερα, να γνωρίσει και πάλι ανάλογη επιτυχία.⁶ Και έπειτα παρέχει πληροφορίες σε όσους επιθυμούν να *γράψουν* κυπριακά συστήνοντάς τους σχετικά εργαλεία. Και αυτό το σημείο έχει τεράστια σημασία: δεν *γράφει* μόνον ο ίδιος τη διάλεκτο, αλλά προτρέπει εμμέσως και τους νεαρούς αναγνώστες του να δημιουργούν *γραπτά* κείμενα στη διάλεκτο (και όχι στην κοινή). Ο ρόλος της διαλέκτου ως οργάνου *προφορικού* μόνον λόγου τού φαίνεται πολύ περιορισμένος.

Τί μας δείχνουν τα δύο παραδείγματα που παρουσιάσαμε; Την επιθυμία και επιδίωξη κάποιων γλωσσολόγων να προωθηθεί η διάλεκτος ως όργανο γραπτού λόγου (ακόμη και στα επίσημα και απαιτητικά περιβάλλοντα της διανοήσης, της νομοθεσίας, της σοβαρής μεταξύ επιστημόνων αλληλογραφίας) και αντιστοίχως να εκτοπιστεί η κοινή από τους χώρους αυτών. Επιπλέον είναι σημαντικό ότι την ιδέα αυτή την υποστηρίζουν και μέσω των προσωπικών τους συγγραφικών πρακτικών στη διάλεκτο και μέσω των πλαγίων παροτρύνσεων τους προς άλλους να πράξουν το ίδιο.

Αν θέλουμε να αποκτήσουμε μια πιο ευρεία εικόνα για την εξέλιξη της γλωσσικής κατάστασης στην Κύπρο, μπορούμε να στραφούμε στην πρόβλεψη που διατύπωσε η γλωσσολόγος Μαρίνα Τερκουράφη (2010, 224):

«Στην περίπτωση της κυπριακής, η οικονομική και γλωσσική αυτοπεποίθηση των Κυπρίων μαζί με την καταγραφή και μελέτη της κυπριακής στα πλαίσια της γενικότερης ανόδου της διαλεκτολογίας στην Ελλάδα και πρόσφατων πρωτοβουλιών του Πανεπιστημίου Κύπρου ειδικότερα⁷ είναι μια ομάδα παραμέτρων που μπορούν να οδηγήσουν στη θεσμοθέτηση της διαφορετικότητας ανάγοντας την κυπριακή σε ισότιμο μέλος μιας οικογένειας ελληνογενών γλωσσών, κατά το πρότυπο των ρωμανικών, δηλαδή σε μία *ausbau* γλώσσα κατά την ορολογία του Heinz Kloss (1967)».

Η Τερκουράφη θεωρεί ότι είναι ευνοϊκό το έδαφος για την αναγωγή της κυπριακής σε γλώσσα (αφού προηγηθεί όμως θεσμοθέτηση με πολιτική

⁶ Βέβαια ο παραλληλισμός είναι άκυρος για πολλούς λόγους, αλλά ακόμη και έτσι αποκαλύπτει μια ορισμένη αντίληψη του δημιουργού του.

⁷ Σε υποσημείωση αναφέρει τα εξής: «Σημαντικότερη ανάμεσα σε αυτές είναι η προσεχής έκδοση περιγραφικής γραμματικής της κυπριακής (Pavlou et al. forthcoming)».

απόφαση): να αρχίσει δηλαδή η κυπριακή να χρησιμοποιείται αυτόνομα και ανεξάρτητα από την ελληνική γλώσσα, έστω και αν ετυμολογικά/ιστορικά/γενετικά είναι συνδεδεμένη μαζί της· η κυπριακή να αποκτήσει πληρότητα ως σύστημα επικοινωνίας – να μην ομιλείται μόνο, αλλά και να γράφεται σε όλα τα πεδία γραπτού λόγου (νομοθεσία, επιστήμη, διοίκηση κτλ), να επιτελεί δηλαδή και επίσημες λειτουργίες στο κράτος. Και το αποτέλεσμα θα είναι να καταστεί περιττή η νεοελληνική κοινή στην Κύπρο, δεδομένου ότι δεν θα της απομένουν οποιεσδήποτε λειτουργίες να επιτελεί. Ανάλογη περίπτωση είναι οι νεολατινικές γλώσσες (ιταλική, γαλλική, ισπανική, πορτογαλλική, ρουμανική), οι οποίες γενετικά μεν άρχισαν ως γεωγραφικές διάλεκτοι της λατινικής, αλλά τώρα λειτουργούν ως αυτόνομες γλώσσες – η καθεμιά τους με πλήρη τυποποίηση, με χρήση όχι μόνο στον προφορικό αλλά και σε όλες τις εκφάνσεις του γραπτού λόγου, με χρήση στο εκπαιδευτικό σύστημα της κάθε χώρας κτλ. Μάλιστα η καθεμιά λειτουργεί και ως εθνική γλώσσα, εκφράζοντας μια διαφορετική εθνική συνείδηση. Γενικά οι γλώσσες 'ausbau', τις οποίες επικαλείται η Τερκουράφη ως παρόμοιες με την υπό δημιουργία «κυπριακή γλώσσα», είναι γλώσσες που προκύπτουν εξελικτικά από μια γλωσσική μορφή, η οποία προηγουμένως αντιμετωπιζόταν ως διάλεκτος μιας άλλης γλώσσας. Και το ελατήριο για την αναγωγή των γλωσσικών αυτών μορφών σε αυτόνομες γλώσσες είναι σε πολλές περιπτώσεις οι προσπάθειες δημιουργίας ή το γεγονός της δημιουργίας μιας νέας εθνικής συνείδησης στα μέλη αυτής της γλωσσικής μορφής, μιας νέας εθνικής συνείδησης διαφορετικής σε σχέση με την εθνική συνείδηση που εκφράζεται διά μέσου της γλώσσας της οποίας η εν λόγω γλωσσική μορφή εθεωρείτο έως τότε διάλεκτος.⁸ Άλλη παρόμοια περίπτωση είναι η ομάδα γλωσσών που απαρτίζεται από τη Νορβηγική, τη Δανική, τη Σουηδική και την Ισλανδική: όλες αυτές ξεκίνησαν ως διάλεκτοι της ίδιας γλώσσας και όμως εξελίχθηκαν σε αυτόνομες γλώσσες τύπου ausbau και τώρα εκφράζουν και διαφορετικές εθνικές συνειδήσεις.

Η αναγωγή της κυπριακής από το status της διαλέκτου στο status της γλώσσας προϋποθέτει, όπως είπαμε, πολιτική απόφαση, αλλά επιπλέον απαιτεί και ορισμένη γλωσσική επεξεργασία.⁹ Στο ανωτέρω κείμενο η Τερκουράφη αποδίδει αυτήν την πρόσθετη επεξεργασία σε «πρόσφατες πρωτοβουλίες του Πανεπιστημίου Κύπρου». Αυτό είναι εν μέρει ανακριβές, διότι το Πανεπιστήμιο Κύπρου ως Ίδρυμα δεν έχει καμία τέτοια πολιτική: η όποια επεξεργασία της κυπριακής τελείται σε επίπεδο *ατομικών* πρωτοβουλιών κάποιων συναδέλφων γλωσσολόγων. Επίσης την κυπριακή επεξεργάζονται γλωσσολόγοι όχι μόνο στο Πανεπιστήμιο Κύπρου αλλά και σε άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας, δημόσια και ιδιωτικά. Τέλος, καλό είναι να διευκρινίσουμε και κάτι σημαντικό, ώστε να διαλυθούν τυχόν εσφαλμένες απόψεις: παρά τα περί του αντιθέτου κατά καιρούς εκφραζόμενα, είναι απολύτως εφικτή η αναγωγή μιας διαλέκτου σε γλώσσα, δηλαδή σε κυρίαρχη και επίσημη ποικιλία. Πέρα από τα παραδείγματα που αναφέραμε ανωτέρω, ας μην ξεχνάμε ότι και η νεοελληνική κοινή (κατά το δημόδες σκέλος της, όχι κατά το λόγιό της) στηρίζεται σε μια

⁸ Haugen 1966, 927: 'Every self-respecting nation has to have a language. Not just a medium of communication, a "vernacular" or "dialect", but a fully developed language'.

⁹ Για Haugen 1966.

διάλεκτο, την πελοποννησιακή-επτανησιακή διάλεκτο.¹⁰ Βέβαια μια διάλεκτος, αν πρέπει να εξελιχθεί σε γλώσσα, δηλαδή σε επίσημη και πρότυπη ποικιλία, οφείλει απαραίτητα –επαναλαμβάνουμε– να υποβληθεί προηγουμένως σε επεξεργασία σε διάφορα επίπεδα, να υποβληθεί στη λεγόμενη τυποποίηση (standardisation).

4. Τομείς ενίσχυσης της κυπριακής με το έργο των γλωσσολόγων (α-ε) και τη βοήθεια άλλων παραγόντων (στ):

Έχει έλθει η ώρα στην ενότητα αυτή να εξετάσουμε συνοπτικά τέσσερα επίπεδα στα οποία γίνεται τυποποίηση της κυπριακής από ορισμένους γλωσσολόγους. Η τυποποίηση είναι απαραίτητη, για να αναχθεί η διάλεκτος σε γλώσσα, διότι περιλαμβάνει τον εξοπλισμό της κυπριακής με έργα αναφοράς. Είναι δε ευνόητο ότι χωρίς έργα αναφοράς οι χρήστες της κυπριακής θα αναγκάζονται να στηρίζονται σε έργα αναφοράς της νεοελληνικής κοινής για τις ανάγκες τους και έτσι θα χάνουν την αυτονομία τους (Παύλου 2010, 195).

(α) Η ίδια η Τερκουράφη (2010, 224 υποσημ.) μας αναφέρει ένα επίπεδο αυτής της τυποποίησης:

«Σημαντικότερη ανάμεσα σε αυτές τις πρωτοβουλίες είναι η προσεχής έκδοση περιγραφικής γραμματικής της κυπριακής ...».

Αυτή η γραμματική πρέπει να πω είναι συλλογικό έργο και συνεργάτες στη συγγραφή είναι οι γλωσσολόγοι Σταυρούλα Τσιπλάκου και Φωτεινή Κουτσούγερα. Συμμετείχε και ο Παύλος Παύλου στα πιο πρώιμα στάδια. Στο έργο αυτό περιγράφεται λεπτομερώς η φωνολογία και η μορφοσύνταξη της κυπριακής διαλέκτου με χρήση των αρχών της σύγχρονης γλωσσολογίας (Τσιπλάκου 2011, 533).

(β) Εκτός από γραμματική, για να προτυποποιηθεί η κυπριακή ποικιλία, απαιτούνται και λεξικά της κυπριακής. Εδώ σχετική εργασία κάνει η γλωσσολόγος Μαριάννα Κατσογιάννου. Σχολιάζοντας τα λεξικά της κυπριακής που έχουν δημοσιευτεί μέχρι σήμερα αναφέρει (2010, 186-7) ότι αυτά

«σχεδιάζονται και συντάσσονται ως δίγλωσσα. Δεν ερμηνεύουν δηλαδή τα λήμματα μέσω ορισμών, αλλά παρέχοντας μεταφραστικά ισοδύναμα στην κοινή – ενώ η διάλεκτος εμφανίζεται αποκλειστικά ως γλώσσα-πηγή. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι η γνώση της κοινής θεωρείται δεδομένη, χωρίς βέβαια αυτό να αναφέρεται ρητά, ούτε να σχολιάζεται με οποιονδήποτε τρόπο από τους συντάκτες των λεξικών. Το συμπέρασμα στο οποίο οδηγούμαστε είναι ότι τα λεξικά της κυπριακής

¹⁰ Ν. Ανδριώτη, *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 121: «Η σημερινή κοινή νεοελληνική γλώσσα ... έχει διαμορφωθεί με βάση τα νότια ιδιώματα, και ιδιαίτερα της Πελοποννήσου». G. Horrocks, *Ελληνικά: Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της*, μτφρ. Μ. Σταύρου και Μ. Τζεβελέκου, 2^η έκδ., Αθήνα 2009, σελ. 547: «Η πελοποννησιακή-επτανησιακή Αυτή η περιοχή πρόσφερε τα κύρια στοιχεία της δημώδους προκειμένου να σχηματιστεί η Πρότυπη Νέα Ελληνική». Την ίδια επιστημονική θέση υποστηρίζουν και πλήθος άλλοι ειδικοί γλωσσολόγοι, όπως ο Μ. Τριανταφυλλίδης, ο Ε. Πετρούνιας.

δεν φαίνεται να απευθύνονται σε διαλεκτόφωνους ομιλητές, αλλά μάλλον σε ένα κοινό αποτελούμενο από διανοούμενους και/ή ερευνητές που ασχολούνται με γλωσσικά θέματα».

Η Κατσογιάννου φαίνεται να εκπλήσσεται από το ότι οι συντάκτες των λεξικών θεωρούν δεδομένη τη γνώση της κοινής χωρίς καμία ανάγκη επεξηγήσεως. Ωστόσο η λανθάνουσα αυτή παραδοχή των συντακτών των λεξικών είναι ορθή, διότι ο Κύπριος ομιλητής είναι γλωσσικά δισυπόστατος (diglossic, βλ. ενότητα 1): δεν είναι μόνο διαλεκτόφωνος, αλλά είναι γνώστης και της κοινής. Επίσης η Κατσογιάννου φαίνεται να εννοεί ότι για να θεωρηθεί ότι απευθύνεται ένα λεξικό της κυπριακής στον «διαλεκτόφωνο» ομιλητή θα πρέπει να χρησιμοποιεί την κυπριακή διάλεκτο όχι μόνο ως γλώσσα-πηγή αλλά και ως γλώσσα των ορισμών, να είναι δηλαδή από κυπριακή διάλεκτο προς κυπριακή διάλεκτο και όχι από κυπριακή διάλεκτο προς νεοελληνική κοινή. Σύμφωνα με τις προδιαγραφές αυτές, ιδεώδες για τον «διαλεκτόφωνο» ομιλητή θα ήταν ένα λεξικό όπου τα λήμματα θα είχαν τη μορφή λ.χ. «χῆρι = το ένα που τα θυκό πάνω άκρα του αθθρώπου, που αποτελείται που τον νώμο, την κουτάλα, τον πήχυ τῆαι τη φούχτα»¹¹ και όχι «χῆρι = χέρι».

Παρόμοιες απόψεις εκφράζει για τα μέχρι τούδε λεξικά της κυπριακής και ο Παύλου (2010, 199 κ.εξ.) και προσθέτει μάλιστα το εξής: επειδή συνήθως τα λεξικά αυτά περιλαμβάνουν μόνο τις αποκλίσεις της κυπριακής διαλέκτου από τη νεοελληνική κοινή, συνιστούν περιγραφές της κυπριακής διαλέκτου *σε σχέση με* τη νεοελληνική κοινή. Θα πρέπει όμως τα λεξικά της κυπριακής να περιλαμβάνουν και όλο το λεξιλόγιο της κυπριακής που είναι ακριβώς το ίδιο με το λεξιλόγιο της νεοελληνικής κοινής,¹² ώστε να καθίστανται περιγραφές της κυπριακής ως *αυτόνομου* κώδικα επικοινωνίας. Ένα τέτοιο λεξικό της κυπριακής θα δώσει τη μέγιστη δυνατή ανεξαρτησία του Κύπριου ομιλητή από τα λεξικά της κοινής.

Μένοντας στο χώρο της λεξικογραφίας, πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι ο Παύλου (2010) τόνισε την ανάγκη να συνταχθούν και δίγλωσσα λεξικά (bilingual dictionaries), λεξικά δηλαδή από μια ξένη γλώσσα όχι προς τη νεοελληνική κοινή αλλά προς την κυπριακή και από την κυπριακή προς μια ξένη γλώσσα: λ.χ. αγγλικά—κυπριακά, κυπριακά—αγγλικά κ.ο.κ. Κατά τον ίδιο, οι Κύπριοι ομιλητές αντιμετωπίζουν δυσχέρειες, όταν χρησιμοποιούν δίγλωσσα λεξικά που στηρίζονται στη νεοελληνική κοινή (λ.χ. αγγλικά—νεοελληνική κοινή και τούμπαλιν) (Παύλου 2010, 200).

Οι θέσεις των δύο αυτών γλωσσολόγων θα πρέπει να ιδωθούν συγκριτικά με το τί συμβαίνει στις άλλες γλώσσες. Πράγματι αν πάρουμε οιαδήποτε άλλη γλώσσα, την αγγλική, τη γαλλική, την ισπανική κτλ., αμέσως αντιλαμβανόμαστε ότι καθεμία από αυτές έχουν μονόγλωσσα λεξικά (monolingual dictionaries, λ.χ. από αγγλικά σε αγγλικά, από γαλλικά σε γαλλικά κ.ο.κ.) αλλά και λεξικά δίγλωσσα, δηλαδή από και προς τις ίδιες: αγγλικά—νορβηγικά και τούμπαλιν, αγγλικά—ιταλικά και τούμπαλιν, αγγλικά—πορτογαλλικά και τούμπαλιν κ.ο.κ. Άρα δεδομένου ότι η κυπριακή

¹¹ Το παράδειγμα είναι δική μου κατασκευή για σκοπούς διευκρίνισης το σημείου. Πάντως είναι χαρακτηριστικό για την αντίληψη που έχει η κυπριακή κοινωνία για το θέμα αυτό το ότι σε δημόσια διάλεξη μου στις 15 Νοεμβρίου 2012 στο Σαλαμίνιο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Αμμοχώστου το φανταστικό αυτό παράδειγμα προκάλεσε θυμηδία σε όλο το ακροατήριο.

¹² Λ.χ. τραπέζι, σήμερα, εσύ κτλ (δικά μου παραδείγματα).

ανάγεται σε γλώσσα, σε κυρίαρχη ποικιλία, δεν θα πρέπει αναλόγως να έχουμε κυπριακά—νορβηγικά και τούμπαλιν, κυπριακά—ιταλικά και τούμπαλιν κ.ο.κ.; Οι θέσεις επομένως αυτές της Κατσογιάννου και του Παύλου είναι κατανοητές μόνο υπό το πρίσμα μιας χωριστής κυπριακής γλώσσας, ανεξάρτητης από την ελληνική, από την επίσημη ποικιλία της ελληνικής, δηλ. τη νεοελληνική κοινή.

(γ) Αφού προγραμματίζεται η εκπόνηση γραμματικών και λεξικών της κυπριακής, αφού δηλαδή υπάρχει η πρόθεση να εισαχθεί η κυπριακή σε επίσημο γραπτό λόγο, απαιτείται και ένα επίσημο σύστημα γραφής για την κυπριακή, το οποίο θα περιλαμβάνει ένα ιδιαίτερο αλφάβητο καθώς και σταθερές ορθογραφικές συμβάσεις. Το αλφάβητο αυτό θα πρέπει να περιέχει και σύμβολα που απουσιάζουν από το ελληνικό αλφάβητο, καθώς η κυπριακή διάλεκτος διαθέτει και φθόγγους (ήχους) που λείπουν από τους φθόγγους της νεοελληνικής κοινής (σκεφθείτε λ.χ. τους μεταφασιακούς φθόγγους που υπάρχουν στη διαλεκτική μορφή του «καιρός» και του «χιόνι»). Ένα παρόμοιο επίσημο σύστημα γραφής ακόμη δεν έχει ετοιμαστεί, όμως γίνονται προκαταρκτικές ενέργειες. Το ζήτημα απασχόλησε προσφάτως τους γλωσσολόγους Μαριάννα Κατσογιάννου, Σπύρο Αρμοστή και Κυριακή Χριστοδούλου σε συνέδριο του εξωτερικού. Ο τίτλος της ανακοινώσεώς τους είναι χαρακτηριστικός: 'Writing in Cypriot Greek: the need for standardization and its importance for the dialectal lexicography' (Katsoyannou – Armosti – Christodoulou 2011). Όσον αφορά στην ορθογραφία, διαφαίνεται η τάση να προκριθούν συμβάσεις που δεν στηρίζονται στην ετυμολογία: λ.χ. προτιμάται η γραφή «σῆρι» έναντι της γραφής «χῆρι». Η ετυμολογική γραφή «χῆρι» συσχετίζει τη λέξη καθαρά με την ευρύτερη ελληνική γλώσσα, η οποία ως γνωστό ακολουθεί την ιστορική-ετυμολογική ορθογραφία. Αντιθέτως, οποιαδήποτε άλλη μέθοδος ορθογράφησης (λ.χ. «σῆρι»), παρά τα όποια πλεονεκτήματά της, καθιστά τον συσχετισμό αυτό ασαφή.

(δ) Μια άλλη ενέργεια απαραίτητη για την αναγωγή της κυπριακής σε γλώσσα είναι ασφαλώς η ένταξή της στο επίσημο περιβάλλον του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος, ώστε να εκπαιδεύουν αναλόγως οι μελλοντικές γενιές. Στο εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου η διάλεκτος ήταν παρούσα στο πλαίσιο κάποιων λογοτεχνικών κειμένων από την τοπική παράδοση. Πέρα όμως από αυτό, όπως και στην Ελλάδα, το αποκλειστικό όργανο εγγραμματοσμού ήταν η νεοελληνική κοινή, η επίσημη ποικιλία δηλαδή της γλώσσας μας. Όμως στο νέο αναλυτικό πρόγραμμα για τη νέα ελληνική γλώσσα που σχεδιάστηκε το 2010¹³ και άρχισε να εφαρμόζεται από τον Σεπτέμβριο του 2011 η κυπριακή διάλεκτος παρουσιάζεται με σαφώς αναβαθμισμένο ρόλο. Η Τσιπλάκου, η οποία είχε την κύρια ευθύνη ή τουλάχιστον ενεργό ανάμιξη στη σύνταξη του νέου αναλυτικού, αναφέρει ότι το νέο αναλυτικό διδάσκει τη διάλεκτο με συστηματικό τρόπο σε αντίθεση με το τί γινόταν παλαιότερα (Hadjioannou–Tsiplakou–Karpler 2011, 533) και «δεν κάνει ρυθμίσεις ως προς το πώς πρέπει να μιλάνε μέσα στην τάξη οι εκπαιδευτικοί και οι μαθήτριες/μαθητές» (Τσιπλάκου 2012), ενώ η ίδια σε άλλο δημοσίευμα γράφει ότι το νέο αναλυτικό 'does not take any position

¹³ Το Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα του 2010 για τη νέα ελληνική γλώσσα μπορεί κανείς να το διαβάσει και ηλεκτρονικά: http://www.moec.gov.cy/analytika_programmata/nea-analytika-programmata/nea_elliniki_glossa.pdf

with respect to assigning official language status to either S[tandard] G[reek] or C[ypriot] G[reek]'. (Hadjioannou–Tsiplakou–Kappler 2011, 532)¹⁴. Η διαφορά με την προγενέστερη πρακτική είναι οφθαλμοφανής: ενώ όλα τα προηγούμενα αναλυτικά της νέας ελληνικής στην Κύπρο απέδιδαν επίσημη θέση στη νεοελληνική κοινή στο εκπαιδευτικό μας σύστημα και προέτρεπαν τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς στο επίσημο περιβάλλον της τάξης να χρησιμοποιούν αυτή τη μορφή, το νέο αναλυτικό εξισώνει κοινή και διάλεκτο αποφεύγοντας να δώσει επίσημο status στη μια ή στην άλλη και μη ρυθμίζοντας την κατάσταση υπέρ της κοινής. Αυτό είναι πολύ σοβαρό. Εδώ δεν πρόκειται για τη συνήθη πρακτική (η οποία ούτως ή άλλως εφαρμόζεται) να αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί το διαλεκτικό υλικό που χαρακτηρίζει τις εκφραστικές συνήθειες πολλών μαθητών κυρίως στην πρώτη τάξη της Δημοτικής Εκπαίδευσης, ώστε να τους μεταφέρουν πιο ομαλά στις δομές, τις συντάξεις κτλ της νεοελληνικής κοινής. Εδώ πρόκειται για αποχαρακτηρισμό της κοινής ως *επίσημης* μορφής της γλώσσας με ό,τι αυτό συνεπάγεται: με πολιτικές και ιδεολογικές παραμέτρους αλλά και με κοινωνικές συνέπειες, δεδομένου ότι πολλοί Έλληνες εξ Ελλάδος που δεν κατέχουν καθόλου τη διάλεκτο φοιτούν ήδη στα δημόσια σχολεία της Κύπρου.¹⁵

Πάντως με τη θέση της κυπριακής διαλέκτου στην κυπριακή εκπαίδευση ασχολούνται και άλλοι γλωσσολόγοι, όπως λ.χ. η Έλενα Ιωαννίδου, η οποία, επί παραδείγματι, θεωρεί ότι η γλωσσική μας πολιτική εδώ στην Κύπρο είναι μονολιθική και μονομερώς προσηλωμένη στη νεοελληνική κοινή. Γράφει τα εξής χαρακτηριστικά (2009, 264):

'Over the years the teaching of Standard Modern Greek has been maintained as an indisputable and nonchallenged policy. The Greek Cypriot Dialect suffered by these policies since it was banned from formal education, both as a medium of communication and as a subject for study'. (υπογράμμιση δική μου)

Θα πρέπει κατά την ίδια, πέρα από την κοινή, στο κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα να αναγνωριστεί επίσημα και η χρήση της κυπριακής διαλέκτου, να προαχθεί και να καλλιεργηθεί (2009, 276).

(ε) Η παρουσία της κυπριακής διαλέκτου έχει αποκτήσει πρόσφατα ιδιαίτερη βαρύτητα και στη διδασκαλία της ελληνικής στους ξενόγλωσσους που ζουν στην Κύπρο. Ενώ μέχρι τώρα οι ξενόγλωσσοι διδάσκονταν τη νεοελληνική κοινή, πράγμα που τους επέτρεπε να δρουν με άνεση και εκτός Κύπρου και σε όλους τους γλωσσικούς τομείς, πρόσφατα ορισμένοι γλωσσολόγοι διαδίδουν την ιδέα ότι η διδασκαλία πρέπει να στηρίζεται στην

¹⁴ Είναι αληθές ότι το ίδιο το κείμενο του νέου αναλυτικού της γλώσσας δεν περιλαμβάνει τόσο έντονες θέσεις, ίσως διότι η επίσημη γλώσσα της Κυπριακής Δημοκρατίας, εκτός από την τουρκική, είναι η ελληνική και ως τέτοια εννοείται η επίσημη της ποικιλία που δεν είναι άλλη από τη νεοελληνική κοινή. Όμως δεν παύει να έχει τεράστια σημασία πώς εκείνος που συνέταξε το αναλυτικό σκέπτεται επάνω σε ορισμένα κρίσιμα ζητήματα.

¹⁵ Ήδη αρκετοί γονείς εξ Ελλάδος άρχισαν να παραπονούνται ότι τα παιδιά τους δεν διδάσκονται με συνέπεια την επίσημη ποικιλία του κράτους και ότι αυτό είναι αντισυνταγματικό. Επίσης το ότι το νέο αναλυτικό δεν ρυθμίζει τη γλωσσική κατάσταση προς οιαδήποτε κατεύθυνση δημιουργεί ασάφεια διδακτικών στόχων και εισάγει αντιεπιστημονικά και αντιπαιδαγωγικά στοιχεία στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος.

κυπριακή διάλεκτο με το επιχείρημα ότι αυτή η μορφή είναι αναγκαία για την καθημερινή ζωή τους στην Κύπρο.¹⁶

Το έργο που περιεγράφη ανωτέρω υπό τις ενότητες 4.α'-4.ε' μπορεί να θεωρηθεί ως προς την ουσία του γλωσσικός σχεδιασμός (language planning), αλλά όχι και ως προς τον τύπο του.¹⁷ Γλωσσικός σχεδιασμός είναι τα πρακτικά μέτρα μέσω των οποίων οι γλωσσολόγοι εφαρμόζουν μια ορισμένη γλωσσική φιλοσοφία και πολιτική. Και εδώ η γλωσσική φιλοσοφία αφορά την προώθηση της διαλέκτου εις βάρος της κοινής. Ο γλωσσικός σχεδιασμός είναι δραστηριότητα συνειδητή και συγκεκριμένη.

Από την άλλη όμως, θεωρούμε ότι ο σχεδιασμός αυτός είναι *άτυπος*, διότι στερείται δύο χαρακτηριστικών που είναι παρόντα στον κανονικό γλωσσικό σχεδιασμό. Υπό κανονικές συνθήκες ο γλωσσικός σχεδιασμός είναι δεδηλωμένος και προϋποθέτει πολιτική απόφαση. Στην περίπτωση μας είναι συγκαλυμμένος, ίσως επειδή οι κοινωνικές αντιδράσεις θα ήταν τεράστιες, αν δηλωνόταν ρητά (βλ. παρακάτω). Επίσης δεν υπήρξε τέτοια πολιτική απόφαση, αν εξαιρέσει κανείς την έγκριση από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού ενός αναλυτικού προγράμματος για την ελληνική γλώσσα, το οποίο, όπως προελέχθη, 'does not take any position with respect to assigning official language status to either S[tandard] G[reek] or C[yprriot] G[reek]'. (Hadjioannou-Tsiplakou-Kappler 2011, 532).

Ποία χρησιμότητα μπορεί λοιπόν να έχει ένας *άτυπος* γλωσσικός σχεδιασμός; Κατά τη γνώμη μου, μεγάλη: σε περίπτωση που υπάρξει πλήρης και ολοκληρωμένη πολιτική απόφαση, καλό είναι να υπάρχει το υλικό διαθέσιμο και έτοιμο προς χρήση.

(στ) Η κοινωνία είναι κρίσιμος παράγοντας. Χωρίς τη δική της συγκατάθεση καμία προτυποποίηση της κυπριακής δεν είναι δυνατόν να επέλθει. Προκειμένου να ενισχυθούν οι θετικές στάσεις της κοινωνίας απέναντι στη διάλεκτο, κτίζεται σιγά-σιγά η αντίληψη ότι η διάλεκτος είναι «θύμα» της ηγεμονικής κυριαρχίας της νεοελληνικής κοινής: η νεοελληνική κοινή καταδυναστεύει την κυπριακή διάλεκτο ή την απειλεί πολιτισμικά (Παύλου 2010, 193). Επίσης, καταβάλλεται προσπάθεια να εξασφαλίσουν στη διάλεκτο μεγαλύτερη πρόσβαση στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Το εύρος λ.χ. της νεωστί αποκτηθείσας παρουσίας της διαλέκτου στην τηλεόραση το παρουσιάζει με τον ακόλουθο τρόπο ο Νέαρχος Γεωργιάδης (2012):

«Το κρατικό τηλεοπτικό κανάλι αναβάθμισε την κυπριακή διάλεκτο με σήριαλ τύπου "βράκας και ποδίνας", τα οποία επεκτείνονται σε εκατοντάδες συνέχειες, απορροφώντας όχι μόνο τα πολύτιμα κονδύλια του ΡΙΚ αλλά και τους καλύτερους ηθοποιούς που διαθέτει η Κύπρος, υποβαθμίζοντας και αχρηστεύοντάς τους σε μεγάλο βαθμό. Και μάλιστα όλα αυτά τα κυπριακά θεατρογραφήματα επαναλαμβάνονται επ' άπειρον, σαν να πρόκειται για αριστουργήματα! Παρομοίως έχουμε και τηλεοπτικούς διαγωνισμούς κυπριακής διαλέκτου με πρόχειρες

¹⁶ Το επιχείρημα βέβαια αυτό δεν ευσταθεί, διότι, όπως ελέχθη ανωτέρω, οι ομιλητές στην Κύπρο είναι γλωσσικά δισυπόστατοι και επομένως χειρίζονται πέρα από τη διάλεκτο και την κοινή.

¹⁷ Για τον «γλωσσικό σχεδιασμό» και τη «γλωσσική πολιτική» βλ. Καρυολαίμου 2001, 391-2.

αποσπασματικές μεταδόσεις τραγουδιών και χωρίς επιστημονικό υπόβαθρο».

Η παρουσία της κυπριακής είναι εντονότερη παρά ποτέ και σε διαδικτυακούς χώρους κοινωνικής δικτύωσης, λ.χ. στα ιστολόγια και στο Facebook. Σε τέτοιους χώρους παρουσιάζονται ολόκληρα κείμενα γραμμένα στην κυπριακή. Μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις γλωσσολόγοι υποστηρίζουν το φαινόμενο με θεωρητικά επιχειρήματα αλλά και με τις προσωπικές τους συγγραφικές πρακτικές. Τέλος, επιχειρείται να δοθούν στην κοινωνία περισσότερα παραδείγματα γραπτού λόγου στην κυπριακή και κατά προτίμηση σε είδη κειμένων που η κοινωνία έχει συνδεδεμένα αποκλειστικά με την κοινή. Στόχος είναι να καταρριφθεί η εντύπωση της ακαταλληλότητας της κυπριακής να λειτουργήσει ως εργαλείο επιστημονικού και γενικά επίσημου και απαιτητικού γραπτού λόγου (βλ. το κείμενο του Τσολακίδη στη City Free Press που παρουσιάσαμε ανωτέρω).

5. Το ιδεολογικό υπόβαθρο της ενίσχυσης της κυπριακής έναντι της κοινής – κυπριωτισμός, το νεοκυπριακό ιδεολόγημα

Στην αμέσως προηγούμενη ενότητα είδαμε την προσπάθεια των γλωσσολόγων να εξοπλίσουν την κυπριακή διάλεκτο με λεξικά, γραμματικές, εκπαιδευτικό υλικό, θετικότερες κοινωνικές στάσεις κτλ., δηλ. με όλο εκείνο το υλικό που είναι απαραίτητο σε περίπτωση που θέλει η πολιτεία να αναγάγει την κυπριακή σε επίσημη ποικιλία. Μάλιστα είδαμε και περιπτώσεις όπου γλωσσολόγοι με προσωπικές τους συγγραφικές πρακτικές προσπαθούν να διοχετεύσουν τη διάλεκτο σε τομείς χρήσεως που ανήκουν παραδοσιακά στην κοινή.

Τώρα πρέπει να εξετάσουμε την ιδεολογική περιρρέουσα ατμόσφαιρα που ευνοεί τις πιο πάνω προσπάθειες του άτυπου γλωσσικού σχεδιασμού και να ελέγξουμε αν υπάρχει μια συνεκτική θεωρία που να εξηγεί όλες τις ανακατατάξεις που έχουμε αναλύσει.

Κατ' αρχάς είναι γνωστός ο γενικός ρόλος της γλώσσας στη διαμόρφωση και φανέρωση ιδεολογίας και εθνικής ταυτότητας.¹⁸ Δίνω τρία παραδείγματα από γλωσσολόγους που εμπλέκονται στην ενίσχυση της κυπριακής: Η Τσιπλάκου (2012) αναφέρει: «...οι διάφορες μορφές της γλώσσας κωδικοποιούν ιδεολογήματα, κοινωνικές σχέσεις και πολιτισμικές πρακτικές...». Η Τερκουράφη (2010, 218) σημειώνει: «...τοποθετούνται ειδικότερες διαδικασίες που αφορούν στον ρόλο της γλώσσας στη διαμόρφωση εθνικής ταυτότητας...». Τέλος, σε σχέση με την αναβάθμιση της διαλέκτου στο εκπαιδευτικό σύστημα στο αναλυτικό του 2010 η Τσιπλάκου καταγράφει κάποιες ανησυχίες από εκπαιδευτικούς και έπειτα λέει το εξής χαρακτηριστικό: 'It is too soon to predict whether the concerns about making C[ypriot] G[reek] visible in the education system covertly relate to issues of sociolinguistic prestige and/or to issues of ethnic/national identity formation' (Hadjioannou–Tsiplakou–Kappler 2011, 533). Και εδώ δηλαδή φαίνεται η σύνδεση γλώσσας με θέματα σχηματισμού εθνικής ταυτότητας. Έχουν δίκαιο,

¹⁸ Ενδεικτικά Haugen 1966.

διότι –όπως προελέχθη- οι γλωσσικές επιλογές δεν είναι ουδέτερες, αλλά συναρτώνται με ιδεολογικά μορφώματα και συνδέονται με εθνικές αξίες.

Ειδικότερα τώρα στην ελληνική κοινότητα της Κύπρου η παραδοσιακή και κυρίαρχη αντίληψη της εθνικής ταυτότητας μπορεί να συνοψιστεί στο «είμαστε Κύπριοι και *γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο Έλληνες*». Αυτή η αντίληψη τις δύο γλωσσικές μορφές τις κωδικοποιεί ως εξής: η νεοελληνική κοινή είναι η μορφή που μας συνδέει με τους υπόλοιπους Έλληνες και μας επιτρέπει να ανοιγόμαστε στον οικουμενικό χώρο του ελληνισμού. Η κυπριακή διάλεκτος από την άλλη κωδικοποιείται ως *εξειδίκευση* της πανελλήνιας ταυτότητας στην ιδιαίτερη μας πατρίδα, την Κύπρο. Οι Έλληνες της Κύπρου ασπαζόμενοι και το γενικότερο ελληνικό και το ειδικότερο κυπριακό κομμάτι της ταυτότητάς μας χρησιμοποιούμε και τις δύο γλωσσικές μορφές και τις θεωρούμε και τις δύο δική μας πνευματική περιουσία. Τις απολαμβάνουμε και τις καλλιεργούμε και τις δύο, αλλά την καθεμία στα ιδιαίτερά της περιβάλλοντα. Προσπαθούμε να διατηρήσουμε και τις δύο, διότι και οι δύο εκφράζουν τμήματα του εαυτού μας. Ποτέ δεν θα δεχόμασταν λ.χ. ούτε καν να συρρικνώσουμε τους τομείς χρήσης της κοινής, πόσο μάλλον να την εκδιώξουμε παντελώς. Συνεπώς την κυπριακή διάλεκτο τη χρησιμοποιούμε ως ένα ορισμένο βαθμό, ποτέ δεν της επιτρέπουμε να υπερβεί να όριά της εις βάρος της κοινής, και αυτό για καθαρά πολιτισμικούς, ιδεολογικούς λόγους. Να διαβάσουμε τί λέει επ' αυτού η γλωσσολόγος Elisaveta Sivas (2003):

«Η θέση της κυπριακής είναι πολύ ισχυρή στην Κύπρο και η χρήση της ξεπερνάει τα όρια των τομέων χρήσεως μιας χαμηλής ποικιλίας. Η γεωγραφική απόσταση και η πολιτική ανεξαρτησία σε σχέση με την Ελλάδα προσφέρουν όλες τις δυνατότητες να ισχυροποιηθεί η θέση της κυπριακής διαλέκτου απέναντι στη νεοελληνική κοινή. Όμως κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει αφενός επειδή η σχέση που βιώνουν οι Κύπριοι με την Ελλάδα, τη νεοελληνική κοινή και τον ελληνικό πολιτισμό είναι πολύ ισχυρή και αφετέρου επειδή από τη συγκεκριμένη σχέση προκύπτει η απροθυμία τους να αναγνωρίσουν τις διαφορές ανάμεσα στη νεοελληνική κοινή και την κυπριακή διάλεκτο».

Τώρα από τη θέση της Sivas συνάγεται εξ αντιθέτου ότι εκείνοι οι Κύπριοι που δεν βιώνουν τη σχέση τους με την Ελλάδα και τον ελληνικό πολιτισμό ως μια ισχυρή δύναμη 1) επιθυμούν να ισχυροποιήσουν την κυπριακή διάλεκτο έναντι της νεοελληνικής κοινής και 2) διογκώνουν τις διαφορές μεταξύ κυπριακής διαλέκτου και νεοελληνικής κοινής.

Με τη Sivas συμφωνεί και η Τερκουράφη η οποία συσχετίζει την ανανεωμένη δυναμική υπέρ της κυπριακής διαλέκτου με τον *κυπριωτισμό* μεταξύ άλλων. Κυπριωτισμό η Τερκουράφη ονομάζει αυτό που άλλοι ονομάζουν *νεοκυπριακή ιδεολογία*, δηλ. το ταυτοτικό αφήγημα «είμαστε Κύπριοι και όχι Έλληνες». Πρόκειται ουσιαστικά για την ανάπτυξη μιας νέας *εθνικής* συνείδησης, μιας κυπροσωβινιστικής αντίληψης, η οποία δεν επηρεάζει μόνο την αντιμετώπιση της γλώσσας αλλά και άλλους τομείς, όπως είναι η

μελέτη της νεοελληνικής λογοτεχνίας της Κύπρου.¹⁹ Ιδού τί γράφει η Τερκουράφη (2010, 223):

«Από πολιτικής απόψεως, τα γεγονότα του 1974 έδωσαν αφορμή για την εμφάνιση της ιδεολογίας του κυπριωτισμού (Stamatakis 1991)... Αυτές οι πολιτικές ... εξελίξεις μεταφράζονται σε μια ανανεωμένη δυναμική υπέρ της κυπριακής...»

Και η Αμαλία Αρβανίτη (2006, 34) θεωρεί τον κυπριωτισμό αποφασιστικό παράγοντα στην ενίσχυση της κυπριακής έναντι της κοινής:

‘These new linguistic practices, coupled with the fact that Cypriots are beginning to forge a distinct national identity²⁰ may eventually lead to the end of diglossia, though it seems unlikely that this will happen while Standard Greek indexes ethnicity (as opposed to nationality) in Cyprus.’

Η πιο ακραία ενίσχυση της διαλέκτου έναντι της κοινής είναι ασφαλώς η αναγωγή της πρώτης σε γλώσσα και ο πλήρης εκτοπισμός της δεύτερης από τον γλωσσικό χάρτη της Κύπρου. Αυτό ακριβώς εννοεί η Αρβανίτη στο ανωτέρω κείμενο, όταν ομιλεί περί τέλους της γλωσσικής διμορφίας στην Κύπρο (‘end of diglossia’): η γλωσσική κοινότητα της Κύπρου να καταστεί μονομορφική, να χρησιμοποιεί μόνο την κυπριακή (ως γλώσσα πλέον), για να επιτελεί όλες τις επικοινωνιακές της ανάγκες στον προφορικό και γραπτό λόγο, να μη χρησιμοποιεί πουθενά και καθόλου τη νεοελληνική κοινή. Μόνο τότε ο κυπριωτισμός θα μπορέσει να εκφραστεί πλήρως και σε γλωσσικό επίπεδο. Δεδομένου ότι οι Νεοκύπριοι αυτοπροσδιορίζονται ως «Κύπριοι και όχι Έλληνες», λογικό είναι να μην αποδέχονται τη νεοελληνική κοινή, αφού αυτή

¹⁹ Βλ. την εμπειριστατωμένη κριτική του Π. Βουτουρή στο έργο των Γ. Κεχαγιόγλου και Λ. Παπαλεοντίου, *Ιστορία της νεότερης κυπριακής λογοτεχνίας*, Λευκωσία 2011, η οποία φέρει τον χαρακτηριστικό τίτλο: *Η ιδεολογική κατασκευή μιας νεοκυπριακής λογοτεχνίας* (ανάτυπο από το περιοδικό «Πλανόδιον», τόμ. ΙΒ', αρ. 51, Αθήνα).

²⁰ Ίσως να είναι χρήσιμο να παρατεθούν στο σημείο αυτό κάποια επιπλέον σχόλια για τον κυπριωτισμό. Ο κυπριωτισμός είναι κατ' ουσίαν μια εθνικιστική (nationalist) ιδεολογία, και γνωρίζουμε ότι στην πολιτική επιστήμη ο εθνικισμός έχει σχέση με τις έννοιες της εθνικής συνείδησης και του κράτους. Ο εθνικισμός επιδιώκει δημιουργία ανεξάρτητου κράτους που θα στεγάσει το έθνος και δύσκολα συμβιβάζεται με την ιδέα να υπάρχουν δύο διαφορετικά έθνη που να μοιράζονται την πολιτική εξουσία στο πλαίσιο της ίδιας κρατικής οντότητας. Η ιδεολογία αυτή τείνει στο να δημιουργεί *μονοεθνικά* κράτη. Η περίπτωση της Κύπρου όμως αποτελεί πρόκληση για τους εθνικιστικά σκεπτόμενους, δεδομένου ότι στο πλαίσιο ενός κράτους συστεγάζονται Έλληνες και Τούρκοι, δύο διαφορετικές εθνικές ομάδες. Ο νεοκυπριακός εθνικισμός στηρίζεται σε μια λογική εξομείωσης: αυτές οι δύο ομάδες θα πρέπει να αποχρωματιστούν εθνικά: η μεν να απαλείψει την ελληνικότητά της, η δε να απαλείψει την τουρκικότητά της, και οι δύο να αναδείξουν την κυπριακότητά τους στα διάφορα επίπεδα (διάλεκτο, λογοτεχνία, καθημερινές διατροφικές συνήθειες κτλ). Έτσι θα συνενωθούν σε μια νέα εθνότητα συμπαγή και αδιαίρετη. Μόνο τότε θα έχουμε την αναλογία 1 έθνος : 1 κράτος και επομένως την ικανοποίηση του ιδεολογικού προτάγματος του εθνικισμού. Πρέπει όμως να σημειώσουμε ένα σπάνιο χαρακτηριστικό του κυπριωτισμού: οι περισσότερες από τις άλλες εθνικιστικές ιδεολογίες αρχίζουν από συγκροτημένα ιστορικά έθνη και προσπαθούν να εξασφαλίσουν ανεξάρτητο κράτος για τα έθνη αυτά. Αντίθετα, ο κυπριωτισμός αρχίζει από συγκροτημένο ανεξάρτητο κράτος και προσπαθεί να δημιουργήσει ένα συγκροτημένο έθνος που να αντιστοιχεί στο κράτος αυτό.

η μορφή ιδεολογικά κωδικοποιήθηκε ως ένα από τα εργαλεία που μας καθιστούν τμήμα του ελληνικού έθνους.

Η προσπάθεια λοιπόν επανασχεδιασμού του γλωσσικού χάρτη, από ιδεολογικής απόψεως, σχετίζεται με τη νεοκυπριακή ιδεολογία (είτε ελαύνεται από αυτή είτε την εξυπηρετεί). Όσοι λοιπόν δεν ασπάζονται την ιδεολογία αυτή, όσοι αντιθέτως πρεσβεύουν την εθνική και πολιτισμική ενότητα Ελλήνων της Κύπρου και Ελλήνων της Ελλάδος δεν έχουν κανένα λόγο να στηρίζουν τέτοιες προσπάθειες και να εκδηλώνουν μονομερή προσκόλληση προς τη διάλεκτο παραμελώντας το άλλο τμήμα της γλωσσικής περιουσίας των Κυπρίων, τη νεοελληνική κοινή.

6. Οι πρακτικές συνέπειες από την αναδιάταξη, απομόνωση και πλήγμα στην ίδια τη διάλεκτό μας.

Πέρα όμως από τις ιδεολογικές αυτές διαστάσεις, η επέκταση της διαλέκτου εις βάρος της κοινής μπορεί να έχει και άλλες διαστάσεις πιο πρακτικές; Πόσο βιώσιμη θα είναι μια «κυπριακή γλώσσα»; Κατά τη γνώμη μου η δημιουργία μιας «κυπριακής γλώσσας» είναι μια επαρχιώτικη αφέλεια: η εποχή μας είναι οικουμενική και εξωστρεφής, και το να δημιουργήσουμε μια αμελητέα κοινότητα των πεντακοσίων χιλιάδων ομιλητών «κυπριακής γλώσσας», αποκομμένης από την ελληνική γλώσσα, είναι ενέργεια κοινωνικής αυτοαπομόνωσης. Εκεί που τώρα κινούμαστε στον οικουμενισμό της ελληνικής μας γλώσσας με κάπου είκοσι εκατομμύρια ομιλητών σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης και με την τεράστια ιστορική παράδοση, αίφνης θα περιχαρακωθούμε σε ένα ασφυκτικά στενό γλωσσικό χώρο. Αφήστε που αυτό εντέλει ούτε τους Νεοκυπρίους θα εξυπηρετήσει, διότι η κυπριακή «γλώσσα» με ένα τόσο μικρό αριθμό φυσικών ομιλητών θα είναι εύκολη βορά στην επεκτατική προέλαση της αγγλικής γλώσσας.

Αγαπητοί φίλοι, θα κατακλείσω διατυπώνοντας μια εισήγηση. Η γλώσσα είναι φορέας ιδεολογίας και ταυτότητας και ως εκ τούτου οι γλωσσολόγοι που ασχολούνται με άτυπο γλωσσικό σχεδιασμό (και δεν είναι λίγοι και όσο περνάει ο καιρός αυξάνονται, καθώς οι νεότεροι σπουδαστές της γλωσσολογίας παρακινούνται από τους καθηγητές τους προς αυτή την ερευνητική κατεύθυνση) κατ' ανάγκην τοποθετούνται απέναντι σε ορισμένα ιδεολογικά μορφώματα και ορισμένες αντιλήψεις περί εθνικής ταυτότητας. Ο άτυπος γλωσσικός σχεδιασμός που παρουσιάστηκε ανωτέρω συνδέεται με την ιδεολογία του κυπριωτισμού. Ο κυπριωτισμός όμως είναι ένα περιορισμένης απήχησης ρεύμα στην κυπριακή κοινωνία. Το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας μας, όπως ο υπόλοιπος ελληνισμός, θεωρεί τη νεοελληνική κοινή ως την επίσημη μορφή της γλώσσας του και την κυπριακή διάλεκτο ως το καθημερινό του εκφραστικό όργανο. Επομένως, δεν χρειαζόμαστε στην Κύπρο οποιανδήποτε άλλη επίσημη μορφή γλώσσας *και αυτό πρέπει να το αντιληφθούμε όλοι*. Ενέργειες λοιπόν γλωσσικού σχεδιασμού είναι παντελώς αχρείαστες και απορροφούν φαιά ουσία και πνευματική ενέργεια που θα μπορούσαν να διοχετευθούν σε άλλους, πραγματικά χρήσιμους, τομείς. Εκείνο που χρειάζονται οι περισσότεροί μας, και ιδίως οι μαθητές και οι φοιτητές μας, είναι βοήθεια στο να μάθουμε πιο καλά την *κοινή* – εδώ ακριβώς υστερούμε και όχι στη διάλεκτο. Ιδού λοιπόν χρυσή ευκαιρία για τους

γλωσσολόγους που επιθυμούν να προσφέρουν μια πραγματικά ωφέλιμη υπηρεσία στον κυπριακό ελληνισμό και στον τόπο μας.

ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arvaniti A. 2006. 'Erasure as a means of maintaining diglossia in Cyprus', *San Diego Linguistic Papers* 2, 25-38.
- Βοσκός Α. – Γούτσος Δ. – Μόζερ Α. (επιμ.) 2010. *Η ελληνική γλώσσα στην Κύπρο από την αρχαιότητα ως σήμερα*, Αθήνα.
- Βουτουρής Π. (2011). *Η ιδεολογική κατασκευή μιας νεοκυπριακής λογοτεχνίας*, ανάπτυπο από το περιοδικό «Πλανόδιον», τόμ. ΙΒ', αρ. 51, Αθήνα.
- Γεωργιάδης Ν. 2012. «Ελλάδα-Κλυταιμνήστρα | Κύπρος-Ηλέκτρα», εφημ. *Πολίτης*, 14 Οκτωβρίου.
- Ferguson C. A., 'Diglossia', *Word* 15 (1959) 325-40.
- Hadjioannou X., Tsiplakou S. and with a contribution by Kappler M. 2011. 'Language policy and language planning in Cyprus', *Current Issues in Language Planning* 12.4, 503-569.
- Haugen E. 1966. 'Dialect, Language, Nation', *American Anthropologist* n.s. 68.4, 922-35.
- Ioannidou E. 2009. 'Using the 'improper' language in the classroom: the conflict between language use and legitimate varieties in education. Evidence from a Greek Cypriot classroom', *Language and Education* 23.3, 263-278.
- Καρυολαίμου Μ. 2011. «Γλωσσικός σχεδιασμός και γλωσσική πολιτική: η περίπτωση της Κύπρου», *Πρακτικά 4^{ου} διεθνούς συνεδρίου ελληνικής γλωσσολογίας* (Λευκωσία, Σεπτέμβριος 1999), Θεσσαλονίκη, 391-8.
- Κατσογιάννου Μ. 2010. «Τα λεξικά της κυπριακής: Ιστορία και τυπολογία» στο Βοσκός – Γούτσος – Μόζερ (επιμ.), 174-191.
- Katsoyannou M. – Armosti S. – Christodoulou K. 2011. 'Writing in Cypriot Greek: the need for standardisation and its importance for dialectal lexicography', ανακοίνωση που παρουσιάστηκε στο συνέδριο *Methods in Dialectology 14*, University of Western Ontario, 2-6 Αυγούστου 2011.
- Kloss H. 1967. 'Abstand language and Ausbau languages', *Anthropological Linguistics* 9, 29-41.
- Παύλου Π. 2010. «Οι λεξικογραφικές ανάγκες μιας δι-διαλεκτικής κοινότητας και η αντιμετώπισή τους» στο Βοσκός – Γούτσος – Μόζερ (επιμ.), 192-210.
- Pavlou P. – Coutsougera Ph. – Tsiplakou S. *A descriptive Grammar of Cypriot Greek*. München: Lincom Europa (σε εξέλιξη).
- Sivas E. 2003. «Γλωσσικές ιδεολογίες και κοινωνιογλωσσολογική κατάσταση στη σημερινή κοινότητα της Κύπρου», *6^ο διεθνές συνέδριο ελληνικής γλωσσολογίας*, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 18-21 Σεπτεμβρίου 2003, Ρέθυμνο. <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/ebook/g/sivas.pdf>
- Stamatakis N. 1991. 'History and nationalism: The cultural reconstruction of the Modern Greek Cypriot Identity', *The Cyprus Review* 3, 59-86.
- Τερκουράφη Μ. 2010. «Δομικοί και ιδεολογικοί παράγοντες στην κατασκευή της διαφορετικότητας της κυπριακής» στο Βοσκός – Γούτσος – Μόζερ (επιμ.), 213-227.

- Τσιπλάκου Σ. 2012. «Μιλάτε τζαι κυπριακά», εφημερίδα *Σημερινή*, 15.1.2012. συνέντευξη στον Κ. Πεννηταέξ. Ηλεκτρονική έκδοση:
<http://www.sigmalive.com/simerini/news/social/455436>
- Τσολακίδης Σ. — Λοϊζίδου-Ιερίδου Ν. 2012. «Ομιλείτε ελληνικά;», εφημερίδα *City Free Press*, 15.2.2012, σελ. 12-4. Ηλεκτρονική έκδοση:
http://issuu.com/cityfreepresscy/docs/city_295_full_pdf
-